

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏՔ

ՃԱՅԱԿ ՔԱՆԴԱԿԱԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ ԵՐԱԿԵԱՆ ԵՐԲԱՐՑ

Ի Տ Ա Լ Ա Ց Ի Ո Ց

Արդէն Պարսկաստանից Խալիփոյ մէջ ունեցած մեծ յառաջադիմութիւնն, որոց մինչեւ ամբամբ դայեակ և դաստիարակ կոչուելու արժանաւորութիւնն ունեցեր է այդ աշխարհի. և ցայսօր ամուսնի թերթեր մուկրած եմ մոցա իւր մէջ ունեցած զարգացման զաղափարը տարածելու համար: Նոյնպէս յայտնի է արդէն, թէ օր ըստ օրէ զարգացող մեր գիտնական Հայ որեարմ որքան լաւ նամաչեր է մորա այդ յառաջադիմութեան քաղմաղիմն օգուտները, և ինչ մեծ հաճութեամբ կը կարդայ և կը մկատէ մորա արտադրած հրաշալիքը. այնպէս որ ուրախութեամբ կը կրնանք ըսել, թէ ինքն իսկ հետամուտ է գեղարուեստից, մանաւանդ թէ անոնց մէջ ունեցած յաշողակութեամբ և զարգացման գովելի ցոյցերն իսկ սկսեր է տալ: Ուստի հաճութեամբ դիտելով այդ գեղեցիկ և ազմուտացողիչ ըմբացքը, մեր թերթի ըմբերցողաց կը ջամամբ ըմծայել հետզհետէ մոյմ սազդին մուրք և փափուկ գեղարուեստից այլևայլ մոր նաշակները, տոհմայինն եւս քան զեւս խրախուսելու յուսով մերովսամ:

ԵՏԱԼԻՈՑ հարաւային գաւառաց մէջ շատ տարածուած է՝ փրանկիսկոս և վիկներտ Երակեան եղբայրք և երեւելի քանդակողաց համբաւն, որ ծնած Կալարբիոյ Պողիստենա քաղաքին մէջ՝ բնակութեամբ Նէապոլիոյ մէջ հաստատուած են: Իրենց հոշակին համեմատ՝ երկուքն այլ բաւական շատ և գեղեցիկ ու յարգելի գործեր ընծայած են ազգին, և իրաւամբ՝ անոր և օտարաց իսկ զարմանքն ու համակրանքը պատած:

Փրանկիսկոսի գործոց մէջ ամենէն աւելի ընտիր և զգայուն համարուած է և է արդեամբ՝ Կարմուսինա ըսուած կճեայ կիսանդրին, ինչպէս վարդ պատկերն կը ցուցնէ. զոր մենք այլ սակաւ ինչ երկար քննենք՝ անդրադարձընելով հեղինակին ճաշակի և արուեստին փափկութիւնը: Բայց որովհետեւ արձանին վրայ արուեստորէն բացատրուած տիտղոս զգացմունքն ըմբռնելու համար, յորում կը փայլի փրանկիսկոսի ճարտարութիւնն և կը օքանչացուի, հարկաւոր է զոնէ հարեւանցի անոր պատմութիւնը գիտնալ, անոր հա-

մար զինե՛ր հօս զայն համառօտիւ, քաղելով՝ Բոկաչիոսի Տասնօրե՛ք բոսած գրուածքին՝ վերջին օրուան եօթներորդ լիպէն, յորմէ արդէն տուած է Ալի-բէտ զէ Մուսէս փրանկ թատրերգուն այլ՝ իւր սրտաշարժ և բարոյական զգաց-մամբ լի քերգութիւնք յօրինելու համար. որոյ կրկին ու կրկին ընթերցմամբ ազդուած և վառուած փրանկիսկոս՝ ընծայեց ուսումնական աշխարհի այս ար-ժանաւոր գործը:

Կարմոսինա՛ ըստ Ալփրետի, և .Լիսա՛ ըստ Բոկաչիոսի, պալերմոցի բը-ժըշկի մ'աղջիկ էր, ծնողաց միակ յոյս և մխիթարութիւն՝ իւր համեստ ու առաքինի վարքով և առողջ ու գեղեցիկ տեսքով. որ կամաց կամաց հասակն աւնըլով ու մայելուչ օրիորդ մի դառնայով, բարի ծնողքն մեծ ուրախու-թեամբ կը սպասէին մի օր զինքը արժանաւոր կենակցի մի վիճակեցրնել, անոնց յանձնելով իրենց ծերութիւնն ու բոլոր ունեցածնին: Բայց ահա օր մի Կարմոսինան տեսնելով պատուհանէն զՊետրոս Արագոնայ թագաւորը, որ իւր ընտրութեան հանդէսներու ժամանակ՝ իշխանաց հետ զինախաղ կ'ընէր, և ախորժով դիտելով՝ սիրտն ու սէրը օսաստիկ անոր յարեցաւ. այլ միեւնոյն ժամանակ լաւ բմբռնելով իւր ցածութիւնը և թագաւորին բարձրութիւնը, ու-րով և իւր կեանքը անոր հետ միացընելու բացարձակ անկարելութիւնը, և անհամեմատ ամօթ զգալով՝ որ եւ է անձին՝ թող թէ իւր վեհ սիրելոյն Երտին խեղճ վիճակը իմացընել, յանկարծ իրեն համար աշխարհք մթնեցաւ, կեանքը ձանձրանալի դարձաւ, զգաց որ միայն մահն զինքը երջանիկ կ'ընէր, ըզձաց և ուզեց մեռնիլ, և արդեամբ ալ այնպէս պիտի լինէր: Այն օրէն սրտ օսաստիկ շերմութենէ և մոքի անդադար սեւեւմունքէն՝ Կարմոսինայի վրայ տկարութիւն մ'եկաւ, քանի մ'օրէն անկողին ընկաւ և օր օրուան վրայ աւելի մաղձասելով ու հիւծելով՝ կատարեալ մահուան պատկեր մի դարձաւ, տժգոյն և ախուր. թշուառ ծնողքը՝ ցաւոց ծովի մէջ ընկզմած և բժիշկներէն մխիթարութիւն մի չգտնելով, ինչ ընենին չէին գիտեր: — Այն ժամա-նակներ նոյն կողմեր ամենուն ծանօթ՝ քնարով խաղ ըսող մի կար, Մինու-կիոս անունով, որ իւր զուարթ բնութեան և ախորժելի եղանակներու հա-մար, յաճախ արքունիքն այլ ելած ու մտած էր, մահաւանդ սեղաններու, և թագաւորին ծանօթ ու սիրելի: Տեսնելով Կարմոսինա որ մահն կը մօտենայ, և պիտի մեռնի այնպիսի անձի մի սիրոյն համար, որ զինքը չի ճանչնար և չի գիտեր իւր ինչո՛ւ մեռնիլը, զառն ու օնտանելի դարձաւ իրեն այն մահը, որոյ իբրեւ երջանիկութեան կը փափագէր. կ'ուզէր մեռնիլ, բայց կ'ուզէր նախ սրտանց՝ իւր սէրը թագաւորին զոնէ կերպով մի յայտնել, և այն աւտեն քաղցր էր իրեն մեռնիլ. բայց որո՞յ ձեռքով, որո՞ւմ վստահանալ և իբրու հաւատարիմ ու զաղտնապահ թարգման՝ թագաւորին զրկել, այս էր դժուարին և գրեթէ անկարելի տեսնուածը. այլ սէրը հնարք մի գտաւ: Օր մի Կարմոսինան դարձաւ և իւր ախուր ծնողաց անուշ աղաչանքով մ'ըսաւ. Ահ, սիրելիք, ձեզի խնդիր մ'ունիմ, կատարեցէք, զի քանի որ չեմ մեռած՝ մի անգամ Մինուկիոսը քովս կուցցէք, որ իւր անուշ քնարով քանի

մի խաղ ըսէ ու ցատերս թեթեւցնէ . — խեղճ ծնողքն իրենց դուտեր հա-
ճոյք մ'ընելու համար՝ ամէն ջանք ըրին, և երկրորդ օրը տուն հրաւիրեցին՝
ինքն այլ սիրով եկաւ . և յետ սակաւ ինչ խօսակցութեան և առողջութեան
յոյս տալու և խրախուսելու, սկսաւ իւր զգայուն քնարափաղը՝ փափով և
անուշ շեշտ ու իմաստով, և այս այնչափ ասելի եռանդեամբ՝ որչափ որ սիրտն
ու կարեկցութիւնը շարժած էր թշուառ ծնողաց և օրասական կարմոսինայի
վրայ՝ որ ի ծաղկին կը թառամէր . բայց հիւանդն ասելի եւս վառուած և
սիրտն ի սիրոյն ճնշուած, բռնեց Մինուկիոսի թեւը և ըսաւ . Ա՛հ, բարեսիրտ
Մինուկէ, դու զիս կ'ուզես մխիթարել ու զուարճացնել, այլ ես ասելի եւս
կը տխրիմ ու դառն վշտերով կ'ընկճիմ . բայց ես քեզի խնդիր մ'ունիմ,
քեզմէ օգնութիւն մի կը խնդրեմ, զոր եթէ ուզես՝ դու միայն կրնաս ընել,
և այնու զիս ասելօք մխիթարել և զուցէ առողջութիւնն ալ պատճառել, և զիս՝
ողջ թէ մեռած՝ յաւիտեան քեզի երախտազէտ գտանալ . սակայն գաղտնիք
մ'է խնդիրս, զոր քեզ միայն կրնամ յայտնել և ոչ ուրիշի . Եւ երբ կամաց
կամաց այլք քաղուեցան և երկուքն առանձին մնացին, կարմոսինան խորին
հառաչ մ'արձակելէն վերջ՝ պատմեց Մինուկիոսի, իւր սրտին անհամեմատ
կեկիծ և ցաւ պատճառող սիրոյն գաղտնիքը, թէ ինչպէս յանկարծակի կայ-
ծած էր, և իսկոյն անպատահութիւնն այլ իմացած լինելով՝ բաւական եղած
չէր ոչ միայն շիջեցնել, այլ և չափաւորել իսկ, և թէ ինչպէս անձի մ'ալ
յայտնել չհամարձակելով՝ ոչ զոր յարմար գտած լինելով իւր իղձը լրացը-
նելու, ծայրագոյն անձկութեամբ տանջուած՝ երազ ի մահ կը գիմէր՝ որոյ
սակայն օրտանց կը փափագիմ, միայն թէ գթայ վրաս, ո՛վ ազնիւ Մինուկէ, և
մեռնելէս առաջ՝ գնայ, սլացիր և պարզ իմացուր իմ վեհ սիրելոյս, թէ
կարմոսինան զքեզ սեսաւ, սիրեց անմեղութեամբ և քեզ համար կը մեռնի,
և ապա քաղցր է ինձ մահ և ըղձալի գերեզմանի անդորրութիւն :

Ձայս լսելով Մինուկիոս, կարեկցութեամբ լեցուած, խոռոտացաւ հաւատա-
րիմ գաղտնապահութիւն և ամէն ջանք ազածը կատարելու, ապահովցնելով
զինքը՝ երեք օրէն ուրախ լուր բերելուն, և ժամանակ չկորսնցնելու հա-
մար, ողջունեց և իսկոյն մեկնեցաւ, երկուքն այլ յուսով իրարմէ բաժնու-
լով : — Այն օրէն արդէն Մինուկիոս ուզած իմաստով քսան քսանուհինք տող
ոտանաւոր բան յարմարել տուած էր, և ինքն սկսած զգայուն եղանակ մի
յարմարցնել . երրորդ օր յանկարծ արքունիքը երեւելով՝ սեղանի կանչուեցաւ
իւր ծանօթ քնարով . սեղանը առաջ երթալով և Մինուկիոս թագաւորին և
ներկայից սիրտը զգալու պատրաստած լինելով այլեւայլ երգերով, յանկարծ
ծանր և ազգու առմամբ սկսաւ կարմոսինայի երգը՝ սրտաշարժ աղտառանու-
թեամբ, աչքերը արտասուօք լեցուած .

« Գնա, թուիր, ո՛հ սէր,
թուիր առ իմըս տէր,
լրսեցնել այնօր

վշտերուս ձայն, որ
Մահ ինձ շուտափոյթ
բերեն, ո՛հ, անգութ .

Անգո՛ւթ՝ քանի որ, ա՛հ, մընայ ծածուկ,
իբմէ՛ ոյր համար մաշիմ՝ այս անձուկ .

Պատմէ գու այնոր՝ Լանայ հատացնել՝
Ձի կեանքս իմ ծաղկէր՝ թէ զնա չէի տեսել .
Բա՛ն՝ որ մի օր՝ մի սիկիլուհի
Տեսաւ զինք՝ երբոր ի խաղ էր զէնքի,
Եւ, ըսէ, որ միշտ ըզնա կու յիշեմ,
Յիշեմ ու մաշիմ . . . պատմէ ի՛նչպէս եմ *
Սէր, թէ բան պակսի՝ ա՛ռ զէմքիս զրծէս .
Այս որ բացատրես՝ ամէն բան կ'ըսես :

Թագաւորն և բազմականք առ հասարակ զգացուած, խորին լուսթեամբ մտիկ ընելով, յետոյ Թագաւորը հարցուց. Մինուկէ, այս ի՛նչ երգ է, ինծի նոր կ'երեւի: — Անտարակոյս, ըսաւ Մինուկիոս, զի երեք օր հազիւ կայ որ թէ իմաստը և թէ եղանակը շինուած է, անակնկալ դէպքով մի, զոր քեզ միայն կրնամ յայտնել և ոչ ուրիշ որ եւ է անձի: — Սեղանը վերջացածին պէս՝ իսկոյն Պետրոս զՄինուկիոս իւր սենեակը կը կոչէ, ուր ամէն բան լաւ տեղեկանալով, սիրտը կարեկցութեամբ յուզուած, խոստացաւ որ այն օր երեկոյեան դէմ՝ քանի մի մարդով՝ երթայ զինքը տեսնելու և մխիթարելու: Մինուկիոս Թագաւորին մարդասիրութեան վրայ սքանչանալով, սրտանց շնորհակալ եղաւ, և իբր ամենամեծ յաջողութեան հասած, շիտակ նշարմոսխնայի քով սլացաւ: Խեղճն այս չսպասած աւետիսն առնելով անհամեմատ ուրախութեամբ լեցուած, կարծես նոյն վայրկեանէն օկսաւ առողջութիւն շնչել. իսկ ծնողքն այս ուրախայի փոփոխութիւնը տեսնելով, սրտանց երախտագէտ կը լինէին Մինուկիոսի, ըսելով. Ա՛հ, ազնի՛ւ հոգի, գու քու անուշ քնար ու խաղովի՞ մեր սիրելի դստրիկը մահուանէ կ'ազատես. այն ալ հեզուկ կը ծիծաղէր՝ մատով զԱստուած ցուցնելով. վերջը զանոնք մխիթարելով և նշարմոսխնայի առողջութիւն մաղթելով՝ ողջունեց ու մեկնեցաւ: — Արեւմուտքի ժամանակ Թագաւորը մի քանի ուղեկցօք՝ ձիաւոր՝ բժշկին պարտիզի քովէն անցնելով, յետ անոր խորին յարգանքն ընդունելու, կարեկցութեամբ ըսաւ. Ազնիւ պարոն, կը լսեմ որ միակ դստրիկդ ծանր հիւանդ է, կը փափագիմ զինքը տեսնել ու մխիթարել, գուցէ ուրախանալով առողջանայ: Ա՛հ, տէր իմ, յարեց բժիշկը, մի՛թէ ասկէ մեծ շնորհք և սուրբութիւն կրնայ լինել թշուառ ծնողացս. և այս ըսելով տարաւ նշարմոսխնայի սենեակը, մինչդեռ նա անհամբերութեամբ այն վայրկեանին կը սպասէր կէս մի անկողնի մէջ

* Այս ոտանակորը՝ մինչեւ հօս՝ Ալիբերտի յիշեալ քերդածէն առնելով Փրանսէիսկոս, իւր կիսանդրոյն պատուանդան եզոզ սեան վրայ քանդակած է, իբրոս անոր պատմութիւն և բացատրութիւն:

նոտած ։ Թագաւորը տեսածին պէս տոգոյն դէմքի վրայ ուրախութեան ժպիտ մի փայլեցաւ, այլ իսկոյն ամօթխածութեամբ շառագնելով՝ սկսաւ առջեւը նայիլ ։ Իսկ Պետրոս յառաջ անցաւ և եղբօր պէս ձեռքէն բռնելով, խրախուսելով մ'ըտաւ ։ Սիրելի եղբորսինա՝ այս ի՞նչ է, զու քու մատաղ տաւրիքդ մէջ փոխանակ առողջ ու գործունեայ աշխուժութեամբ ծերունի ծնողքդ մխիթարելու՝ հիւանդ պառկած՝ զանոնք կը տխրեցընես ։ մի՛ վախեր, արիւնքիւր, յուսանք՝ Աստուած քիչ ատենէն առողջութիւն կու տայ, որ զամէնքս կը տեսնէ, խնամէ ու կը մխիթարէ ։ և ուրիշ ասոր նման քանի մի խօսքեր այլ ըսելով՝ զորս իրենք միայն կ'իմանային, ծնողքը մխիթարելով գնաց ։ Այն օրէն հիւանդը սկսաւ լաւնալ ։

Ուրիշ օր մի Թագաւորը ուզեց իւր Կոստանտին Թագուհոյն և մեծամեծաց հետ սեղան մ'ընել բժշկին պարտիզին մէջ, ուր բաւական առողջ եղար մոսինա այլ ներկայ էր ։ Սեղանի ժամանակ, յետ Թագաւորը Մինուկիոսի նոյն երգը կրկնել տալու, զարձաւ առ Կարմոսինա, և յայտնի ամենուն առջեւ ըսաւ ։ Սիրելի ջոյր իմ Կարմոսինա, որովհետեւ զու դիս այսչափ սիրեցիր, մինչեւ կեսանքդ զոհելու ստիպուեցար, ես ալ քեզ կը խոտաւնամ իմ եղբայրական սէրս և համբոյրս, հռչակելով զիս կենօրս չափ քու ասպետդ, և քու ընտրած գոյներդ հազնելով ։ Իսկ քեզի կենակից ու փեսայ՝ արաւասիկ իմ ազնիւ հօրաքերտորիս ։ — Թագաւորին այս խօսքերուն Կարմոսինան կարմրելով պատասխանեց ։ Տէր իմ, քու խեղճ աղախինդ անհամեմատ շնորհակալ է քու վեհ սրտիդ ազնւութեան, և ամաչելէս գետին անցնելով կը լսեմ անարգիտ ասպետը լինելուդ փափագը ։ Իսկ ձեր բարձրութեան զիջանելով ինձ տալի համբոյրը՝ ձեր ազնիւ Թագուհոյն յանձնելով, պատրաստ եմ ինձի փեսայ ընդունիլ որ եւ է անձ՝ որ դուք ինձ ցուցընէք ։ Այս ըսելով լռեց ։ Այս խօսքերը ամենուն ախորժելի անցնելով, զինքը գովեցին ։ և սեղանը աւարտելով, Թագաւորն և Թագուհին՝ երկուքն այլ զինքը մեծ խանդաղատանքով համբուրեցին, և պարգեւներ և ամբողջ աւան մի հարսանեաց օժիտ տալով՝ մեկնեցան, իրեն և ծնողաց երջանիկ օրեր մաղթելով ։

Փրանկիսկոս իւր գործոյն համար ընտրած է այն վայրկեանը՝ երբ Կարմոսինան զՄինուկիոս Թագաւորին կը դրկէ, ինչպէս արդէն սինակին վրայ քանդակուած յիշեալ տողերն կը ցուցընեն ։ զոր քննենք մինք այլ քաղելով Թարգմանարար՝ վերջերս հրատարակուած խառական յօդուածէ մի, Ալբերիկ Պրինկստորի ։

Կարմոսինան քանակաւուած է առանց նախատիպ զանէ օրինակի, նոյն իսկ այն գաղափարական տիպաբէն՝ զոր կերպարանած էր արուեստաւորն իւր մըտաց մէջ, և է կիսանդրի մի՝ արժանի երեւելի գրչաց օրինակութեան և ապագայ դարերու զարմանաց աւարկայ մ'ընծայուելու, զոր յետ անգամ մի տեսնելու՝ ախօթելի է կրկին տեսնել ։ — Բոյն ընտանեացմէ յառաջ եկող սիկիլուհոյ մի կերպարանք է, աւելի գերուկ՝ քան նիհար, քիթն՝ կողմնակի նայելով՝ տակաւ մի արծրաունգն և գրեթէ ճակախն ուղղութեամբ ձգուած ։

խոյն ճակատն՝ լայն և խաղաղ, երկու կողմերն անձկացած. յիրարի հակառակ մաքրութեան Գլուխն դէպ ի աջ դարձած է, սակաւ ինչ բարձր, այտերն թեթեւ մի ճնշուած և բերանն՝ կանոնաւոր, և շրթներն՝ բակաւ ինչ բացուած, որով և ոչ զգայասիրի ցոյց, զի այն չէր Կարմոսինայի սիրոյն շարժիչն և Կլորակ և յերամբարձ կղակն՝ գեղեցիկ կերպով կ'ամբողջացընէ գիմաց կատարեալ ձուածներ: Այդ խնամքով ողորկուած և արուեստօրէն լրացած.



Կարմոսինա

դէմքը՝ ամփոփուած է մազերու առատ պարուրի մէջ, որ կեդրոնական գծէ մի բաժնուելով՝ երկուստեք ալեձեւ վար կ'իջնեն և այտերուն փարելով՝ ուսոց վրայ կը հանգչին: Հօս փրանկիսկոս յաջող դիւտ մ'ըրած է՝ նա մազերն անհարթ և արձակ թողած է, որ կը ցուցընեն Կարմոսինայի դինքը գեղեցիկ երեւցընելու և յարգարանաց անփութութիւնը, մինչդեռ բովանդակ անձը սի-

բոլոր կը հալէր. դիմաց արտայայտութիւնը բոլորովին համանման է Ալիքերտի թատերերգութեան թողած տպաւորութեան, որով և արձանիս յարգը շատ:

Արուեստի սոյն գեղեցիկ հրաշակերտի առջեւ կեցած, կը տեսնեմք՝ որ կուճի հատոր մ'է այդ դէմքը և զուրկ ի կենդանութենէ, բայց քաջ և զգայուն արուեստաւորն կրօնքն է կենդանացընել և անմահացընել իսկ կերպով մի՝ տեւողութեամբ, սրանչելի եղանակաւ բացատրելով ի նմա՝ անոր բովանդակ պատմական դադանիքը. մտածութեանց սեւեռումն, արհամարհութիւնն ամէն մտրկային իրաց, ապաւինութիւն ի ձեռս բաղդի և մահացու դայուն, և այս ամենայն՝ պատշաճուած տիրող զգաստութեամբ՝ խառն բնածին ամբար-տաւանութեան հետ: Այլ քան զամէնն աւելի զբաւղողն է՝ ծանրացած թաւ-թիչներովն բացատրուած՝ այն մտածութեամբ լի աչաց մեղամահալութիւնն:

Ճարտար հեղինակին այս գործի մէջ դիտելու երկու բան կայ. նախ պա-լերմոցի յունազարմ օրիորդին գաղափարական տիպարն, զոր թուկաչիտս երեւակայած, և փրանկ թատերգուն նկարագրած է, իսկ սա յաջողութեամբ և գեղեցկապէս արձանացուցած, և երկրորդ՝ անխօս վշտակրի մի ամենագեղեցիկ ներկայացուցումն: — Արդի արձանագործաց վրայ ընդհանրապէս իրենց առարկայ՝ բարկութիւն, յուսահատութիւն, կորուստ, մահ, և նման նիւթեր՝ ընտրելու յոժարութիւն կը տեսնուի. և այս պատճառաւ արդէն՝ Պալերմոյի ցուցահանդիսին քանդակագործութեան նուիրեալ սրահը՝ աւելի կատարեաց և այստարաց դարմանցի կը նմանէին՝ քան թէ այն փափուկ արուեստին հանդիսարանի, — զի կը պակսէին ցաւոց և թախծութեանց զոյտը ներկայա-ցուցիչք: Սակաւ են սոյն արուեստին խաղաղական, բսնք, բնաղբոյն կրող արձանք, և այն սակաւոց մէջ՝ քուցէ ընտրելագոյնն՝ Կարմուխնա, այս մար-մնացած սեւեռեալ զգացումն, որ կու տայ մտածել և նոյն իսկ իւր հետ վշտակրել:

Փրանկիսկոս ունի նաեւ ուրիշ արժանաւոր գործեր այլ՝ ինչպէս Հերկիա-լանէա, զորաւոր կազմուածք ունեցող և հուժկու կնոջ մի՝ մկտագոյն պղընձէ (bronze) կիսանդրին. որոյ ոչ գծուածքն փափուկ են և ոչ աչք՝ խոհուն, այլ անձ մ'է՝ որ ամբարտաւանօրէն կը զգայ թէ զօրաւոր է. այտերն՝ լեցուն, քիթն՝ կլորակ, շրթունք՝ թանձր, աչք՝ մեծ և թափանցող, ճակատն՝ սա-կաւ ինչ ցած, որոյ և զլիսոյն վրայի մազերը՝ սեղմ, որք զազաթան վրայ ամփոփուած են: Սոյն կիսանդրոյս վրայ գլխաւոր դիտուած կէտն է՝ կա-նացի գեղեցկութեան և ուժոյ ընտիր միախառնութիւնը: Չայս գնած է ի-տալիոյ ներկայ թաղաւորը՝ ի զարգ իւր արքունեաց:

Իւր արդի գործերէն մին է և ֆիռիստա, կճեայ շնորհալի կիսանդրին, որ կը ներկայացընէ կուսական պարզամտութեան կամակորութիւնը: — Դար-ձեալ մկտագոյն պղընձի վրայ օրինակութիւն մի՝ մտերմ վախճանած իշխան Գայետանոս ֆիլանգիէրի Սատրիանացոյ կիսանդրոյն, որ այժմ դրուած է համանուն թանգարանի օրմախորդի մի մէջ. մտադիր խնամոց արդիւնք՝ բաւական կենդանի ազդումն ունեցող գործ մի: — Յետ ամենայնի յիշենք

այն համբաւաւոր ամբողջ արձանը, որ է Տէր Անտոնի Տոսկանեսան. սա, յս-
մանց քահանայ կարծեալ՝ լայց իւր թոռանէ աշխարհական լինել վկայուած ք-
այն անձն է՝ որ Վիպլէնա ամբողջին առման ժամանակ՝ վիրալից՝ ինքզինքը
ծածուկ մինչեւ վառօդանոցը քարշելով, « Դիւցազնաբար վախճանինք » , կ'ըսէ,
ու բռնկցընելով՝ ամբողջը հանդերձ յարձրկող ու պաշտպանողներովը յօդ կը
հանէ, յամի 1799, յունիս 13: — Արձանը կը ներկայացընէ զԱնտոն
ծնկոց վրայ կորած՝ իրանը դէպ ի առջեւ, տկարութենէն ընկնելու և վառ
խանձող մի նետելու դիրքի մէջ. զուրպաները սրունից թամբէ վրայ օղով ու
ճարմանդով աղետուած են, վարի մասը կօշկով ծածկուած. շապիկը պատառ
պատառ, որով կուրծքը, թիկունքն ու թեւերը՝ զրեթէ մերկ. զօրաւոր անձի
մի մարմին, դէմքն՝ արիասիրտ ծերու, որ ըմբռնած է այն ինչ կատարելիք
մեծ դիւցազնութիւնը, բայց սակաւ մի այլայլած: Զախ թեւն բարձրացած՝
գլուխը կը պատէ, այնպէս՝ որ բազուկն ճակատը ծածկելով՝ ձեռքը բռնցի
աջ ականջին վրայ կը հանգչի. այնու բացատրել ուզելով արուեստաւորն, թէ
դիւցազն բոլորովին յինքն կեդրոնացած՝ զբաղած է գործը լաւ յաշուցընելու
մեծ մտածութեամբ. միով բանիւ, բովանդակ մարմնոյն դիրքն ու շարժմանքը՝
կրակը ձգելու պատրաստ անձի մի տեսիլ կ'ընծայեն: Բայց մեզ կ'երեւի որ
Փրանկիսկոս՝ Տուրիէլլոս պատմաբանին յիշած՝ մի մեծ հանգամանքի մնացոր
չէ եղած, սրով Անտոնի՝ մի քանի զօրաւոր շարժմանք կամ դիրք առած է,
մինչդեռ վիրալից և զրեթէ ուժասպառ էր. — այլ և այս գիտողութիւնս մի
կողմէ թողած, հեղինակի այս գործը՝ միշտ արուեստի կարեւոր հրաշակերտ
մ'է. որ սահմանուած է՝ իբրու հին անցից յիշատակ՝ յիշեալ ամբողջին աւե-
րակաց վրայ բարձրանալու: Հօս վերջացընենք մենք այլ Փրանկիսկոսի գործոց
դրուատիքը, — զոր կրնայինք դեռ շատ յերկարել, եթէ ստիպուած չլինէինք
ապա՝ իւր աշակերտ և հաւասար փայլող Վինկենտ եղբօր վրայ եւս՝ նոյն
խօսքերը կրկնել. — զանց ընելով յիշել անոր միւս ձեռակերպքը, ինչպէս՝
Բադրանակ Գերմանիկոսի, Վիկտա, և այլն:

Շարայաբեկի

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼՔ

— 303 —

Նոր գիտս մը. — Եւրոպական լրագիրք կը հաղորդեն մեզ՝ թէ մօտերս
Սանդիակոյէ զրեթէ երեք հազարամետր հեռու դէպ ի արեւելեան կողմը նո-
րանոր գիւտեր եղած են. որոնք յիրաւի մեծ լըյս մի պիտի սփռեն՝ ոպա-
նիական արշաւանքէ առաջ Ամերիկոյ մէջ գտուած ժողովրդոց գոյութեան մա-
սին: Նոյն տեղէն գտուեր են շատ և զանազան կահկարասիներ, կաւեղէն
անօթներ, ապակեղէններ, պտուկներ, հրսրգոյթեան և պատերազմի գէն,